

ARAB TILIDA TASDIQ VA INKOR GAPLARNING SINTAKTIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

O‘zbekiston Respublikasi Oriental Universiteti

Abdumajitov Shahboz

Oriental universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: PhD, dotsent Abdallah Hasan Ali

Oriental universiteti Tillar-1 kafedrası

Annotatsiya. Mazkur maqolada arab tilidagi tasdiq va inkor gaplarning sintaktik, semantik hamda pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tasdiq va inkor kategoriyalarining umumiy tilshunoslikdagi o‘rni, arab tilida ularning ifodalanish vositalari, grammatik modellari va kommunikativ vazifalari yoritiladi. Shuningdek, arab tilidagi negatsiya vositalarining semantik imkoniyatlari, qo‘shaloq inkor, inkor orqali tasdiq va buyruq inkori kabi hodisalar ilmiy manbalar hamda amaliy misollar asosida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: arab tili, tasdiq gap, inkor gap, negatsiya, sintaksis, semantika, pragmatika, nahv.

Kirish

Tilning asosiy vazifalaridan biri axborot uzatishdir. Ushbu vazifa gap orqali amalga oshadi. Gap voqelik haqidagi hukmni ifodalovchi sintaktik birlik bo‘lib, unda tasdiq yoki inkor mazmuni mujassamlashadi. Tasdiq va inkor kategoriyalari mantiq va tilshunoslikning muhim tushunchalari hisoblanadi.

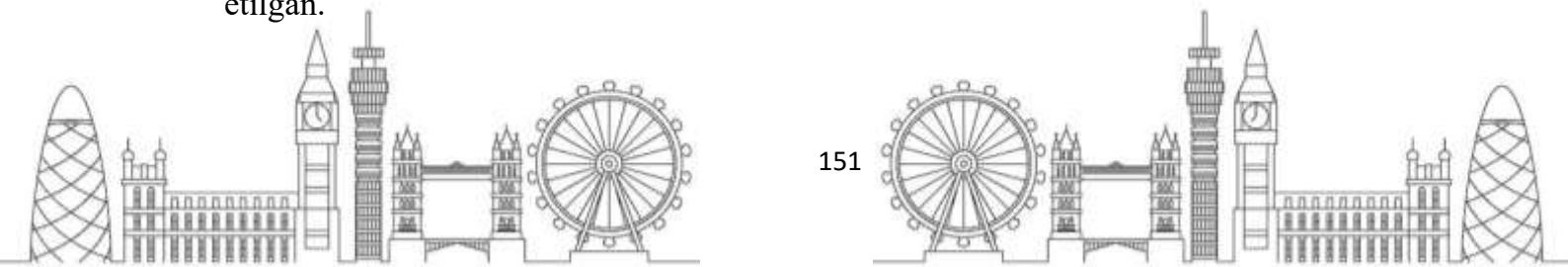
Umumiy tilshunoslikda tasdiq mavjudlik va sodir bo‘lganlikni, inkor esa mavjud emaslik va sodir bo‘lmaganlikni ifodalaydi. Har bir til ushbu ma‘nolarni o‘zining grammatik vositalari orqali ifodalaydi. Arab tili negatsiya tizimining rivojlanganligi bilan boshqa ko‘plab tillardan ajralib turadi.

Arab tilida tasdiq va inkor nafaqat grammatik hodisa, balki kommunikativ va pragmatik hodisa ham hisoblanadi. Shu bois mazkur mavzuni o‘rganish arab tili sintaksisi va semantikasini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili

Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy-tipologik, semantik va pragmatik tahlil metodlaridan foydalanildi. Tasdiq va inkor kategoriyalarining nazariy asoslarini yoritishda J. Lyons, R. Quirk, V.V. Vinogradov, A.M. Peshkovskiy kabi olimlarning ishlari o‘rganildi.

Arab tilshunosligida tasdiq va inkor masalalari Ibn Hishomning “Mug‘ni al-Labib”, Abbas Hasanning “An-Nahv al-Vafiy”, Tamom Hassanning “Al-Lug‘ah al-‘Arabiyyah: Ma‘naha wa Mabnaha” asarlarida keng tahlil qilingan. O‘zbek tilshunosligida esa Sh. Rahmatullayev va boshqa olimlar tomonidan gapning tasdiq va inkor shakllari tadqiq etilgan.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Mazkur tadqiqot arab tilidagi tasdiq va inkor vositalarining sintaktik va semantik xususiyatlarini tizimli ravishda ko'rib chiqishga qaratilgan.

Natijalar va muhokama

Arab tilida tasdiq gaplar asosan fe'lli gaplar (الفعلية الجملة) va ismiy gaplar (الاسمية الجملة) shaklida uchraydi.

Fe'lli gap: الولدُ جاءَ – Bola keldi.

Ismiy gap: البيتُ في الولدُ – Bola uyda.

Tasdiq ma'nosini kuchaytiruvchi vositalar sifatida قَدْ va إِنَّ qo'llanadi. Bu vositalar gapdagi ishonchlilik va qat'iylik darajasini oshiradi.

Arab tilida inkor quyidagi vositalar orqali ifodalanadi:

1. ما – o'tgan zamondagi harakatni inkor qiladi:

الولدُ جاءَ ما – Bola kelmadi.

2. لا – hozirgi zamon yoki umumiy hukmni inkor qiladi:

المؤمنُ يكذبُ لا – Mo'min yolg'on gapirmaydi.

3. لم – o'tgan zamonda sodir bo'lmagan harakatni bildiradi:

الرسالةُ يكتبُ لم – U xatni yozmadi.

4. لن – kelajakdagi inkorni ifodalaydi:

اليومَ يسافرُ لن – U bugun safarga chiqmaydi.

5. ليس – ismiy gaplarni inkor qiladi:

الفصلُ في الطالبُ ليس – Talaba sinfda emas.

Arab tilidagi inkor vositalari faqat grammatik vazifa bajarib qolmay, balki semantik nozikliklarni ham ifodalaydi. Masalan, لم va لن vositalari o'zaro yaqin bo'lsa-da, biri o'tgan zamon, ikkinchisi esa kelajak zamon bilan bog'liq.

Tasdiq gaplarning asosiy funksiyalari axborot berish, hukm chiqarish va ta'kidlashdan iborat. Masalan: لحقُّ إنه – Bu, albatta, haqiqatdir.

Inkor gaplar esa rad etish, taqiqlash, mavjud emaslikni bildirish va e'tiroz ma'nolarini ifodalaydi. Buyruq inkori (النهي) arab tilining muhim pragmatik vositalaridan biri hisoblanadi:

ذلك تفعلُ لا – Buni qilma.

Arab tilida qo'shaloq inkor hodisasi ham mavjud. Masalan:

أبداً أحدُ جاءَ ما – Hech kim hech qachon kelmagan.

Bu yerda bir nechta inkor vositalari kuchli rad etish ma'nosini hosil qiladi.

Inkor orqali tasdiq hodisasi ham arab tiliga xos muhim uslubiy vositalardan biridir. Ritorik savollar ko'pincha shaklan inkoriy bo'lsa-da, mazmunan tasdiqni anglatadi. Bunday usullar arab nutqining ta'sirchanligini oshiradi. Pragmatik nuqtayi nazardan tasdiq va inkor gaplar muloqot ishtirokchilarining voqelikka bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Nutq egasining ishonchi, qat'iyati, shubhasi yoki rad etishi aynan ushbu vositalar orqali namoyon bo'ladi. Arab va o'zbek tillarini qiyosiy o'rganish shuni ko'rsatadiki, har ikkala tilda ham tasdiq va inkor universal kommunikativ vositalar hisoblanadi. Biroq arab tilida inkor vositalari sonining ko'pligi va ularning zamon hamda sintaktik qurilmalar bilan

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

bog'liq tarzda qo'llanishi ushbu tilning o'ziga xos jihati sanaladi. Tasdiq va inkor kategoriyalari sintaksis, semantika va pragmatika kesishgan nuqtada joylashgan bo'lib, arab tilining grammatik tizimida muhim o'rin egallaydi. Shu sababli ularni o'rganish nazariy va amaliy jihatdan dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Arab tilida tasdiq va inkor gaplar tilning muhim semantik va sintaktik kategoriyalaridan biridir. Tasdiq gaplar mavjudlik va sodir bo'lganlikni ifodalasa, inkor gaplar mavjud emaslik, sodir bo'lmaganlik va rad etish ma'nolarini bildiradi. Arab tilidagi ما، لا، لم، لن va ليس vositalari o'zining grammatik hamda semantik xususiyatlariga ko'ra bir-biridan farqlanadi. Qo'shaloq inkor, inkor orqali tasdiq va buyruq inkori kabi hodisalar arab tilining boy uslubi imkoniyatlarini namoyon etadi.

Mazkur tadqiqot arab tili sintaksisi, semantikasi va pragmatikasini o'rganishda muhim nazariy ahamiyatga ega bo'lib, kelgusida qiyosiy tilshunoslik va tarjimashunoslik yo'nalishlaridagi izlanishlar uchun manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Ibn Hishom. Mug'ni al-Labib 'an Kutub al-A'orib.
2. Hasan A. An-Nahv al-Vafiy.
3. Hassan T. Al-Lug'ah al-'Arabiyyah: Ma'naha wa Mabnaha.
4. Lyons J. Semantics. Cambridge University Press, 1977.
6. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Language.
7. Vinogradov V.V. Russkiy yazyk.
8. Peshkovskiy A.M. Russkiy sintaksis v nauchnom osveshchenii.
9. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili.
10. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi masalalari.
11. To'xtaxo'jayev M. Sintaktik tadqiqotlar.
12. Kreydlin G.E. Semantika otritsaniya.
13. Al-Jurjoniyy. Dalā'il al-I'jāz.

